

Halina Bejger

"Rodzinne zasoby w pedagogice społecznej i praktyce pedagogicznej", Marta Kulesza, Warszawa 2017 : [recenzja]

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 2, 173-176

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJA KSIĄŻKI:
MARTA KULESZA, *RODZINNE ZASOBY W PEDAGOGICE*
SPOŁECZNEJ I PRAKTYCE PEDAGOGICZNEJ, WARSZAWA 2017

HALINA BEJGER

The State School of Higher Education in Chełm,
ul. Pocztowa 54, 22-100 Chełm, Poland;
e-mail: hbejger@wp.pl

Książka dr Marty Kuleszy opublikowana w 2017 r. nakładem Wydawnictwa „Difin” to interesująca monografia poświęcona rodzinie jako podstawowemu środowisku rozwoju człowieka. Wykorzystując teorie i doświadczenia niemieckich pedagogów, autorka wprowadziła do polskiej pedagogiki społecznej, w tym także opiekuńczej, nowy termin „zasoby rodzinne”. W polskich opracowaniach naukowych pojęcie „zasoby” funkcjonowało do niedawna głównie w ekonomii. Zastosowanie tego pojęcia w pedagogice zwraca szczególną uwagę na możliwości, siły i cechy rodziny, które mogą być wykorzystywane w różnych formach pomocy, zwłaszcza rodzinom dysfunkcyjnym lub przeżywającym kryzys i wymagających interwencji. Zamiarem Kuleszy było zdynamizowanie humanistycznego podejścia do rodziny oraz wykorzystanie jej potencjałów w praktyce pedagogicznej. W swojej książce autorka odpowiada na szereg pytań ważnych z punktu widzenia wzbogacenia teorii funkcjonowania rodziny oraz zastosowania „zasobów rodzinnych” w praktyce pedagogicznej – co należy rozumieć pod pojęciem „zasoby rodzinne”, jak diagnozować zasoby i jakie rekomendacje do praktyki pedagogicznej wynikają ze stosowania pomocy opartej na znajomości zasobów rodzinnych.

Książka składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, dopowiedzenia i bibliografii. Rozdział pierwszy *Zasoby rodzinne – status teoretyczno-empiryczny pojęcia* przedstawia różne definicje pojęć „zasoby” i „zasoby rodzinne” – zapożyczone z pedagogicznej i psychologicznej literatury niemieckiej

(*Familienressourcen*) – stanowią cenne uzupełnienie podejścia do rodziny koncentrującego się nie na postrzeganiu jej przez pryzmat trudności i zaburzeń, ale z perspektywy jej mocnych stron, na których można się oprzeć w pracy z rodzinami w sytuacjach kryzysowych. Autorka zauważa, że „nasze oczekiwania, nasza codzienność, nasze dobre samopoczucie i zdrowie, nasze sukcesy i porażki, problemy i kryzysy zależą od zasobów”¹. Podkreśla także udział zasobów rodzinnych (osobistych i środowiskowych) w kształtowaniu osobowości i poczucia tożsamości człowieka. Pojęcie zasobów rodzinnych autorka wiąże z pojęciami: kapitał kulturowy, *resilience* (umiejętnością skutecznego radzenia sobie ze stresem i przeciwnościami) i *empowerment* (poczuciem kontroli i władzy nad własnym życiem), co rozszerza zakres rozumienia tego pojęcia i jego znaczenia w pedagogice.

Rozdział drugi *Teoretyczne i empiryczne modele zasobów rodzinnych* prezentuje różne podejścia teoretyczne do zasobów rodzinnych w formie modeli postrzegania funkcjonowania rodziny, podmiotowości jednostki, wpływu komunikacji na kształtowanie relacji w rodzinie i nowego spojrzenia na pracę z rodziną. Zdaniem autorki praca z rodziną według modelu konstruktywistycznego powinna być oparta na analizie postępowania osób w taki sposób, aby poznać rzeczywistość z ich perspektywy, co ma służyć wypracowaniu strategii pomocy adekwatnej do realnych potrzeb klienta, np. systemu pomocy społecznej. Podejście socjoekologiczne każe nam patrzeć na człowieka w zestawieniu ze środowiskiem, w którym on żyje, na który ma wpływ i w którym przebiega jego rozwój.

W rozdziale trzecim *Zasoby rodzinne w diagnostyce psychopedagogicznej i poradnictwie wychowawczym* autorka prezentuje dwa podejścia do diagnozy psychopedagogicznej: tradycyjne – związane z diagnozą negatywną i współczesne – związane z diagnozą pozytywną. Diagnoza negatywna wywodzi się z koncepcji Heleny Radlińskiej i skupia się na wyjaśnieniu zaburzeń oraz sytuacji, które zakłócają przebieg procesu nauczania i wychowania, a także konfrontacji stwierdzonych stanów z powszechnie obowiązującymi normami społecznymi. Współczesna diagnoza pozytywna wiąże się z wielopłaszczyznowym podejściem do klienta i odkryciem jego zasobów, potencjałów i możliwości tkwiących w nim

¹ Za: A. Lenz, *Ressourceorientierte Beratung – konzeptionelle und methodische Überlegungen*, „Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie 52”, nr 4, s. 235.

samym oraz jego środowisku. Praca z rodziną w stanie kryzysu oparta na zasobach powinna obejmować kolejne etapy, jak: diagnoza, nawiązanie kontaktu z klientem, praca nad rozwiązaniem problemu i poprawa jakości życia, gotowość do samodzielnego funkcjonowania bez pomocy specjalistów.

Rozdział czwarty *Zasoby i brak zasobów – rodzinne radzenie sobie z trudnościami – studia przypadków* prezentuje wyniki badań jakościowych prowadzonych przez M. Kuleszę w grupie 33 rodzin (jednak prezentowanych szczegółowo na przykładzie jednej rodziny) z wykorzystaniem metody studium przypadku, technik socjometrycznych i projekcyjnych (karta zasobów rodzinnych), wywiadu i obserwacji uczestniczącej. Autorka ustaliła zasoby wewnętrzne osobiste, zasoby wewnętrzne systemowe, zasoby materialne oraz zasoby zewnętrzne formalne i nieformalne. W pracy z rodzinami wykorzystała narzędzie określane jako „linia życia rodziny” do wykazania skuteczności oddziaływań w pracy z rodzinami i osiągniętych przez nie efektów.

Rozdział piąty *Wnioski i rekomendacje do modelu pracy opartej na wykorzystaniu zasobów rodzinnych* obejmuje wskazania do pracy z rodzinami z wykorzystaniem ich zasobów rodzinnych. Autorka w podsumowaniu podkreśliła świadomość u członków badanych rodzin własnych zasobów oraz możliwość ich wykorzystania w procesie rozwiązywania problemów i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Dzięki wspólnej identyfikacji i analizie posiadanych zasobów oraz aktywizacji członków rodzin ustalano cele i kolejne etapy ich realizacji. Autorka osiągnęła korzystną zmianę sposobu postrzegania siebie przez członków rodzin – zarówno z perspektywy patogenetycznej, jak i z perspektywy realnej oceny własnych możliwości w zakresie podejmowania decyzji oraz sprawczości w rozwiązywaniu problemów czy odpowiedzialności za przyszłe życie. Czytelnik może odczuwać pewien niedosyt z powodu ograniczenia prezentacji szczegółowych wyników badań do studium przypadku jednej rodziny. To powoduje, że właściwie stanowią one przykład zastosowania metody badania zasobów rodziny do przyszłej pracy w pokonywaniu jej problemów w funkcjonowaniu społecznym.

Treść recenzowanej książki stanowi istotny wkład w rozwój teorii pedagogiki społecznej, możliwej do wykorzystania również w pedagogice opiekuńczej. Wyniki empirycznych badań jakościowych autorki można wykorzystać w praktyce pedagogicznej, zmieniając podejście do rodzin, z którymi

podejmuje się pracę w zakresie pokonywania sytuacji kryzysowych. Intensywna współpraca w zakresie identyfikacji i oceny posiadanych zasobów osobistych, środowiskowych i zewnętrznych jest szansą na uświadomienie sobie przez klientów pomocy społecznej własnych potencjałów oraz wzięcie odpowiedzialności za życie swoich rodzin i ponowne przejmowanie opieki nad dziećmi umieszczonymi w różnych formach pieczy zastępczej. Książka zatem może zainteresować zarówno teoretyków, jak i praktyków, tj. psychologów, pedagogów, pracowników socjalnych, asystentów rodziny, terapeutów i studentów, którzy w przyszłości mają zajmować się problematyką poprawy funkcjonowania osób czy rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. Doświadczenia, którymi autorka dzieli się z czytelnikami, mogą służyć także zmianie w podejściu do osób i grup przeżywających sytuacje kryzysowe poprzez diagnozę pozytywną, odwoływanie się do mocnych stron w ich funkcjonowaniu oraz upodmiotowienie na tyle, aby poczuli się współodpowiedzialnymi za skuteczność oddziaływań pomocowych. Takie podejście do rozwiązywania problemów rodzin może przeciwdziałać ich stygmatyzacji, wydobywać ze stanu wyuczonej bezradności, a także eliminować ich postawy roszczeniowe wobec instytucji systemu pomocy społecznej.